

TREBALL FI DE CARRERA (TFC)

**DEL TENIR AL SER: UN CAMÍ
PER A FER JUNTS**

**UNA ANÀLISI SINGULAR DES
DE L'ESCOLA**

“No hi ha enigmes. Si un problema es pot
plantejar, també es pot resoldre”

Ludwig Wittgenstein

ÍNDEX

1.	Justificació	3
2.	Enfocament	4
2.1.	Materials i grau d'objectivitat	7
3.	Metodologia	8
3.1.	Enquestes	9
3.2.	Observació participant	13
3.3.	Entrevistes personals	16
4.	Marc teòric	20
4.1.	La constitució de la persona	21
4.2.	L'educació orientada a les persones	25
5.	Causes i conseqüències de la societat de consum	27
6.	Tres móns per aprendre: família, escola i societat	34
7.	Una proposta pràctica: del tenir al ser	40
8.	Bibliografia i webgrafia	45
9.	Annexes	46

Director del treball: Joan Herrero Senés

PARAULES CLAU

Tenir, ser, noves tecnologies, adolescents, educació, família, escola i societat.

1. Justificació

Un dels temes que més m'ha interessat des del punt de vista de la recerca a les humanitats, tot des d'un caire filosòfic, ha estat la diferència entre el tenir coses (físiques) i el ser persona (des d'un punt de vista humà i de la realització personal).

Des de finals del segle passat vivim immersos a una societat de consum i en molts casos de caràcter elitista. Pel que fa a societat de consum, hem d'entendre que actualment no podem passar sense una sèrie de béns que abans no feien falta per a poder desenvolupar-nos com a persones i dels quals ara també en podríem prescindir fàcilment. Quant a elitista, voldria conceptualitzar que a més de voler tenir coses que no tenen un valor per si mateixes, a més a més, han de ser cares, innovadores, tot i que no siguin funcionals.

Fins ara, res de nou. Però el que més sobta és el fet que la majoria de persones estem entrant en una espiral de consum desmesurada que no ens ompli com a persones i no ens dóna la pau i la tranquil·litat que realment busquem rere totes aquelles coses que volem acumular, gaudir i mostrar als demés com a símbol d'èxit professional i personal. És a dir, en molts casos, la nostra targeta de presentació davant els altres.

A tall d'exemple, les companyies de telèfon mòbil oferten paquets especials per a les persones que tenen un contracte de fidelització per tal que puguin canviar els seus terminals periòdicament (tot i que el que estem utilitzant funcioni com el primer dia). En molts casos no cal fer aquests canvis, però això tan se'n val. El més important en aquest cicle és tenir, canviar, mostrar i llençar, tot per tornar a començar.

Però que hi ha de bo darrera aquesta situació econòmica emergent i globalitzadora que fa que tots plegats només pensem en acaparar per a rebaixar les nostres ansietats i les nostres inseguretats. O millor dit, com podem fer per a canviar aquesta situació que ha passat de ser particular i només afectar a un sector de la població amb grans possibilitats econòmiques a establir-se a tota la població en general.

La resposta, *a priori*, penso que es troba al fet de voler primer de tot *ser* persones abans que *tenir coses* per a ser finalment persones. Així, hem d'aconseguir plasmar un marc conceptual on ser persona tingui més valor que tenir coses i no a l'inrevés.

Tot i això, hem de ser conscients que al món actual al que vivim el fet de tenir (propietats, objectes...) esdevé un fet consubstancial al de ser persona (des del punt de vista del desenvolupament psicològic). Per aquest motiu estam obligats tots plegats a trobar el punt mig per poder ser persones i tenir coses, és a dir "ser en el tenir", evitant així que la balança s'inclini més a un costat que a un altre.

2. Enfocament

Actualment tots sabem que estam vivint en un context social que alguns experts anomenen societat de la informació, comunicacional o del coneixement, degut als avanços tecnològics que es produeixen a una velocitat de vertigen i que estan afectant al desenvolupament dels ritmes dels processos naturals de l'ésser humà. D'aquesta forma, sorgeixen noves necessitats a rel del grau de dependència que tenim en relació a l'ús imprescindible de determinats aparells electrònics, que suposadament ens faciliten la vida en cada moment.

En aquest sentit, no tots els sectors de la població s'estan adaptant amb les mateixes facilitats a aquestes pautes de conducta social, fruit d'unes dinàmiques societàries generades per la influència i impacte de l'ús de les tecnologies de la informació i la comunicació. Uns per les complexitats tècniques derivades de la seva utilització, altres per les dificultats al seu accés, altres per qüestions merament generacionals de no inclusió que posen de manifest el que es defineix com a "bretxa digital"¹.

Tal i com veurem, són els joves qui millor s'estan adaptant a l'ús aplicat de les noves tecnologies, tal i com es pot observar a la realitat social, de manera que els joves s'han convertit en els principals agents de penetració de les tecnologies a les seves corresponents llars familiars.

---

1. La relació intergeneracional que s'estableix entre els avis, els pares i el fills deixa de manifest que són els fills els que ensenyen els pares i els avis com funcionen les noves tecnologies i el seu abast. (www.alternativa-joven.org).

Les generacions més joves estan impulsant i condicionant l'adquisició dels últims mitjans tecnològics als seus nuclis familiars cada moment, arribant a ensenyar gràcies a la seva destresa "innata" les habilitats tècniques requerides entre els seus familiars adults per a la seva deguda utilització.

Es pot parlar de generació digital, multimèdia o cibernauta tot i que el més rellevant és poder respondre al plantejament. Es pot afirmar amb rotunditat que els joves són una generació més tecnològica que les anteriors? La resposta és afirmativa, doncs aquests han nascut i crescut rodejats d'ordinadors personals, de telèfons mòbils, de PDA, de GPS, entre d'altres, que els erigeix com el grup social més actiu del que ha vingut a denominar-se societat de la informació o societat del coneixement.

Tot i això no es tracta d'una generació digital que tingui entre la seva càrrega hereditària algun gen tecnològic que predisposi als joves a utilitzar aquests aparells electrònics amb respecte a altres persones, sinó que el procediment permanent d'adaptació a l'ecosistema tecnològic i la socialització entre tanta nova tecnologia, els converteix en perfectes candidats per a introduir i produir noves pautes de comportament i relacions socials a la nostra societat contemporània.

Dels aparells electrònics, he pogut constatar que tant la telefonia mòbil com internet són dos dels principals exponents de les noves tecnologies en la que es centra en moltes ocasions l'oferta comercial. Una de les característiques d'aquestes tecnologies és la rapidesa entre l'emissió i la recepció, entre l'estímul i la resposta, entre la demanda i la satisfacció. Aquesta rapidesa entre el manteniment de les relacions interpersonals provoca una habilitat social i comunicativa que els seus progenitors no han tingut.

Aquests fets provoquen noves normes, conductes socials, relacions interpersonals, normes, estils de comunicació, llenguatges d'expressió, que regulen l'entramat social dels joves com a usuaris i creadors actius per a la seva posterior implementació a la societat.

Sense perdre de vista els aspectes més estructurals que ha de constituir un marc de referència obligat i ineludible, he fet ús d'algunes tècniques característiques de l'antropologia social que bàsicament es pot sintetitzar en el plantejament d'un treball de camp/observació, d'explicació teòrica, així com la proposta ètica pràctica.

Per a desenvolupar la tasca proposada, he realitzat entrevistes² que aporten informació de caràcter qualitatiu. El seu valor es fonamenta, sobretot, en la significativitat, i ens permetran accedir més directament a la comprensió dels fenòmens analitzats.

Tanmateix, és important subratllar que l'elecció de les persones i les situacions que revelen contextos i plantejaments distints ha de permetre oferir un panorama ampli i ric de contrastació dels diferents models existents en relació amb la manera d'abordar les qüestions que constitueixen l'objecte d'estudi d'aquesta investigació.

Així doncs, el treball es porta a terme sota els pressupòsits metodològics de la perspectiva qualitativa, elegint per a l'obtenció de dades dels informants o els casos significatius, tot i que també representatius de les diferents situacions que ens porten al paradigma d'una dinàmica social dirigida a "tenir" més que a "ser".

El desglossament de la metodologia utilitzada és el següent:

- L'observació participant, que cobreix al màxim les manifestacions de caràcter informal, institucional i ritual. Les entrevistes informals o causals són essencials per a identificar les situacions que porten al cas d'estudi.
- Amb els elements obtinguts s'ha elaborat una guia de camp per a orientar les observacions i les entrevistes, i també qüestionaris per a les entrevistes focalitzades.
- S'han fet 5 entrevistes per a cada grup, és a dir, quaranta en el total de la investigació.
- Les entrevistes focalitzades tenen un caràcter exploratori, i per aquest motiu s'han realitzat en la primera fase del projecte, com una manera d'accedir a cada grup (vuit) i a cada nivell (dos) de la primera etapa de d'ESO de l'Institut³.
- El treball d'arxiu, biblioteca i hemeroteca s'ha orientat a recollir el màxim nombre de dades objectives que permetin establir el nou model social imperant a les escoles, instituts i societat en general. Es tracta, doncs, d'una via complementària que vol donar un grau significatiu d'objectivitat a la investigació, així com de contrastació teòrica i validació formal.

---

2. Veure els annexos on he descrit quin tipus d'entrevistes, enquestes i tipus d'observació participant he realitzat i com s'han desenvolupat amb l'alumnat.

3. L'Institut d'Ensenyament Secundari seleccionat és un centre rural amb cinc- cents alumnes, seixanta- tres professors i un nivell socioeconòmic mitjà.

Tant en el treball de documentació com en les entrevistes s'ha donat una atenció especial als factors proposats per a l'anàlisi específica de la qüestió a investigar: possessió- consum- gaudi- constitució de la persona, valors únicament en el marc de l'escola, paradigma d'una dinàmica social que penso és aplicable a tota la societat.

La idea principal ha estat establir un resultat fiables sobre la importància de tenir objectes prescindibles, en relació als aparells electrònics d'última generació, com ara els mòbils, les tablets, els ipads i la capacitat per a no acceptar-los com a una necessitat imprescindible i relacionar-ho amb el factor maduratiu i personal per a compartir, no només de béns i/o objectes de la vida quotidiana, sinó també experiències que ens enriqueixin a tots plegats. Tot això a través d'una base científica sòlida contrastada amb diferents autors i bibliografia.

Els objectius específics a partir del treball de camp ens han de permetre saber si és més important per a un nen d'entre dotze i catorze anys destinar diners per a comprar un aparell electrònic com ara un mòbil (o qualsevol altre bé de consum relacionat amb les noves tecnologies) quan ja en té un de més vell, un similar o cap, o participar en una activitat, individual o col·lectiva que li asseguri una realització personal satisfactòria per a desenvolupar-se com individu (no autòmat) sense haver de sofrir per les pressions socials o individuals.

Així mateix, un altra dels objectius proposats al treball de recerca es basa en saber quines són les vies de pressió social, mediàtiques i/o col·lectives que "obliguen" al consum desmesurat en contra de compartir els diferents béns adquirits entre iguals (ja sigui a l'escola o a la família, com a principal element socialitzador).

2.1. Materials i grau d'objectivitat

Qualsevol projecte de recerca segueix un model formal que és comú a totes les ciències socials i que, d'una manera esquemàtica, consta de cinc parts ben diferenciades: la presentació del problema que es vol estudiar, les hipòtesis de treball o preguntes de recerca, els mètodes que s'utilitzaran, la

descripció dels resultats i les conseqüències teòric- pràctiques que se'n deriven (Herrero, 2010).

Quant als materials que he fet servir per a desenvolupar la meva tasca investigadora i de recerca, he emprat un diari de camp, allí on he anat fent les anotacions que he considerat més importants a peu de camp per tal de no deixar-me res. També he emprat una gravadora de mà per tal de poder enregistrar les entrevistes que he tingut amb els alumnes de forma grupal i individual, així com les enquestes fotocopiades i preparades per tal d'aplicar-les a tot l'alumnat.

En aquest apartat, penso que és igual d'important ressaltar la consulta de materials audiovisuals d'arxiu, hemeroteca i biblioteca sense els quals no seria possible donar una visió del treball final fiable i contrastable amb altres treballs de la mateixa línia. És important poder validar en aquest punt els resultats obtinguts i donar-los el màxim grau d'objectivitat possible per tal de fer-los útils a la societat i a un món tan apassionant com el de l'educació.

3. Metodologia

Abans de començar amb les preguntes a exposar, m'agradaria dir que per tal de ser més concret en la meva tasca investigadora i aportar un nivell de concreció més sòlid i no pretendre abordar més del que es pugui justificar, m'he centrat en l'anàlisi específica de la qüestió possessió- consum- gaudi- constitució de la persona. Aquests valors es centraran únicament en el marc de l'escola, paradigma d'una dinàmica social que també esdevé aplicable a tota la societat.

Dit això, val a dir que la investigació s'estructurarà en dos nivells d'anàlisi clarament diferenciats.

Per una banda, la unitat d'anàlisi de treball la constitueix el marc general de l'institut on he realitzat l'estudi, atenent principalment la seva evolució en relació amb l'anàlisi específica de la qüestió possessió- consum- gaudi- constitució de la persona dins d'una dinàmica social que es fàcilment aplicable a tota la societat.

D'altra banda, la naturalesa de l'objecte d'estudi que s'aborda, justifica i fa necessària el recurs a una aproximació de tipus qualitatiu que permet accedir al problema d'una manera més aprofundida i comprensiva.

En aquest sentit, el projecte es centra en la consideració d'una unitat d'observació prou àmplia i diversa que conté la pluralitat de variables que són significatives per a l'anàlisi d'aquest fenomen i que està constituït per un Institut d'Ensenyament Secundari, amb dos-cent alumnes d'entre dotze i catorze anys de primer i segon d'ESO (amb quatre grups per a cada nivell)

Així mateix, també he tingut en compte la informació extreta de les enquestes, l'observació participant, les entrevistes, la guia de camp, així com del recull d'articles periodístics adients al treball.

Juntament amb l'anàlisi teòrica, a través d'altres estudis relacionats amb els joves i el consum de noves tecnologies com a fet constitutiu de la persona, he elaborat les conclusions finals que no pretenen més que ser l'inici d'una guia per a comprendre d'on venim i a on anem amb l'ús de les noves tecnologies i la maduració personal.

3.1. Enquestes

Penso que el paper de les enquestes té un pes important en el desenvolupament del meu treball. Les enquestes s'han preparat per a ser contestades pels alumnes de primer i segon d'ESO d'un institut públic d'Eivissa (Illes Balears).

Aquestes enquestes s'han enfocat a través d'una bateria de preguntes concretes i tancades que pretenen extreure el màxim d'informació sobre què pensen els nens i nenes d'entre dotze i catorze anys sobre el fet de tenir aparells electrònics (mòbils, cascs per a escoltar música, mp4, ipads, o ultraportàtils) és a dir, la possessió dels mateixos.

Així mateix, les preguntes també han anat dirigides a saber quin tipus d'ús se li donen (al matí, durant la jornada escolar, per la tarda o per la nit), és a dir el consum que es produeix d'elles mateixes.

Per altra banda, també he considerat important valorar el gaudi que en fan dels aparells electrònics, és a dir, si s'empren per a fer tasques de l'escola,

per a comunicar-se amb els amics, per a estar controlats pels seus pares o simplement per a passar estones d'oci amb companys o de forma individual.

Finalment, les preguntes de l'enquesta estan relacionades en com veuen d'important l'adquisició i l'ús d'aquests aparells electrònics a la nostra societat per al seu desenvolupament personal i si ho veuen com a una despesa prioritària per part dels seus pares, no només com a part d'un element de comunicació o oci, sinó com a un objecte de formació global que els ajudi a desenvolupar-se com a persones.

Pel que fa al buidatge de les enquestes, resulta evident que els joves són el sector de la població més important quant al nombre d'usuaris dels aparells electrònics, sobretot de la telefonia mòbil. Cada dia resulta més habitual i comú observar com els destinataris dels missatges publicitaris de rebaixes de tarifes segons horaris, promocions de diferents serveis d'informació i comunicació, ofertes de nous mòbils... estan dirigits a un públic jove i disposat a adquirir i contractar totes aquestes possibilitats.

Amb les dades obtingudes, es contempla que menys de la meitat dels enquestats no van canviar els telèfons mòbils durant l'últim any, però molts d'ells van tenir accés a entre dos o tres aparells electrònics⁴.

La interpretació d'aquests resultats posa de manifest la "curta vida" dels aparells electrònics entre els adolescents i joves amb edats compreses entre dotze i catorze anys, fruit del valor simbòlic i cultural que tenen grups d'iguals.

Els mòbils, entre d'altres, a més a més de ser un mitjà de comunicació interpersonal, a distància i instantani, es força valorat pels joves d'avui dia com a un element que reporta identitat personal i estatus social. D'aquí ve l'interès de canviar d'aparell electrònic amb tanta rapidesa, tal vegada no per defectes en el seu funcionament, sinó per estar al dia quant als avenços d'aquesta tecnologia i als seus accessoris, ara com els auriculars, fundes o d'altres accessoris decoratius.

Pel que fa a la mitjana d'euros consumida al l'any en la compra d'aparells electrònics ronda els cent euros. S'ha de tenir en compte que aquests sector de la població està estudiant secundària, amb la qual cosa el

---

4. Els alumnes, de forma general, exposen que són ells qui tenen els aparells més nous estèticament i tecnològica, fins i tot per davant dels seus pares. El motiu d'un canvi tan ràpid en els dispositius està relacionat amb les ofertes constants de les grans companyies.

seu poder adquisitiu es nul ja que no compten amb fonts d'ingrés, la qual cosa esdevé un esforç personal per a les famílies afrontar aquesta despesa corrent, ja que en alguns casos pot augmentar significativament.

D'aquesta interpretació es pot constatar que la necessitat de comunicació, interacció i gaudi personal que tenen els joves per a poder mantenir activades les seves relacions socials amb les seves amistats, simbolitza que el jove d'avui dia forma part d'una societat generadora de noves pautes de conducta que giren en torn a l'ús de les tecnologies de la informació i la comunicació⁵.

Si ens fixem en la població enquestada per gènere, podem arribar a la conclusió que el consum de noves tecnologies és lleugerament superior entre els nois que entre les noies. A priori, aquestes dades no resultes significatives. L'únic que representa és la igualtat de gènere quant al fenomen de l'ús de les noves tecnologies entre els joves d'Eivissa, i que no hi ha aparentment diferències.

Pel que fa a l'ús directe dels aparells electrònics, ja siguin mòbils, ultraportàtils, ipads, cascs per a escoltar música, entre d'altres, s'empren principalment a soles, però també resulta significatiu que s'empren amb les amistats, amb els familiars i amb les parelles. Si no s'empren amb aquests persones, en principi, i segons les enquestes, s'utilitzen o bé a la casa, normalment a l'habitació, als trajectes entre l'institut i la casa o bé al centre educatiu.

Pel que fa a l'ús dels dispositius electrònics al llarg del dia, tan sols un terç de la població enquestada els té engegats més de quinze hores al dia. Val a dir que els ordinadors, els ipads, només estan en marxa a la tarda, però el mòbil està encès pràcticament tot el dia amb la finalitat de tenir una via de comunicació permanentment connectada amb el seu grup d'iguals.

Tot això convida a creure que els joves estan en continu contacte amb els aparells electrònics enviant o rebent missatges, trucades, fent tasques acadèmiques i/o d'oci, escoltant música, entre d'altres, davant els pares, a soles, amb amics, aliens al control dels pares.

---

5. La construcció de la personalitat, tot des d'un punt de vista psicològic, està molt relacionada amb les modes i els nous usos dels dispositius electrònics entre iguals. És a l'escola on es recull model d'interacció que s'extrapola a casa i al carrer. (www.liderazgo.org).

A tall d'exemple, els mòbils, ja en temps passats, eren les úniques vies de comunicació a distància i existia un codi social que impedia que es pogueren emprar a determinades hores del dia. Tot i això, l'escena familiar ha canviat de manera que un jove pugui usar el telèfon mòbil o qualsevol altre aparell electrònic en qualsevol moment, sense obstacles, ni controls tant per a contactar amb els seus amics com per a emprar-los de forma ociosa.

Evidentment, aquesta situació que sembla tan obvia als nostres dies, i tal vegada acceptada per una àmplia majoria de pares, no està exempta de riscos que poden estar afectant el procés de desenvolupament maduratiu dels joves adolescents. D'aquesta forma, poden no descansar les hores que toquen cada nit al voler estar en contacte *on line* amb la xarxa d'amics i així el seu rendiment acadèmic sigui menor d'allò esperat pels professors. Aquest i d'altres fets conviden a replantejar-nos quines mesures estem prenent i posar-nos a treballar per a corregir les situacions nocives per a l'evolució dels joves des dels domicilis familiars i des dels centre educatius.

En relació a les dades obtingues, es pot deduir que els aparells més emprats són els mòbils, seguits del portàtils, els ipads i els cascs per a escoltar música. Contràriament al que pot semblar inicialment, els cascs són cada cop més grans i més colorits, a diferència dels dispositius mòbils, que cada cop són més plans, de menys pes i porten més complements, com ara fundes o cascs.

Quant a la funció de l'Institut, com a institució educativa global, els nois i les noies opinen que des del centre només s'exerceixen prohibicions i restriccions en matèria de noves tecnologies⁶. Des de cap assignatura s'aborda l'ús responsable dels dispositius electrònics. Esdevé, inicialment, com un tema tabú, del que no se'n port parlar i que quan s'intenta és interpretat com a un problema menor fruit dels interessos adolescents. Per part de la família, l'educació en matèria de noves tecnologies encara no ha arribat, ja que els alumnes saben emprar millor els nous dispositius electrònics que els seus pares. Fins i tot, apunten que són ells els que s'encarreguen d'assessorar els pares en aquesta matèria.

---

6. El Pla de Convivència del centre (curs 2011-2012) on he realitzat l'estudi contempla que no es poden portar aparells electrònics (mòbils) al centre per tal que els alumnes no exerceixin irrupcions (durant les explicacions dels professors) i tot plegat no derivi en un problema de convivència (pèrdues i robatoris sota la responsabilitat del centre)

D'aquest forma, els alumnes disposen del temps, de les ganes, de la curiositat i de la necessitat a l'hora d'adquirir mòbils, portàtils, ipads i cascs per a desenvolupar-se en un cercle d'iguals i diferenciar-se a la mateixa hora de tots plegats en una mesura superior a la dels seus progenitors o els seus mestres.

3.2. Observació participant (Diari de camp)

Pel que fa a l'observació participant, considero que és un apartat important en el meu treball. La informació no només es pot extreure a través d'enquestes dirigides als alumnes en particular, sinó que també s'ha de veure com interactuen entre ells, quin vocabulari empren, quins gestos fan, tot relacionat amb l'ús dels aparells electrònics i de la seva dinàmica social.

Les observacions s'han practicat en moments puntuals del dia a dia dels alumnes al centre i sense fer veure els alumnes que s'està fent un estudi de com empren els aparells, així com la seva projecció en un futur.

D'aquesta forma, durant una setmana sencera s'han fet observacions a l'entrada i a la sortida del centre, al hall i als patis, tot de la forma més normal i desapercebuda possible. Pel que fa a les entrades i les sortides, no només s'han fet observacions a l'entrada i sortida de l'aula, sinó també de la porta principal, ja que l'ús dels aparells electrònics al centre està regulat i no en fan el mateix ús dintre que fora.

Quant al *hall* o vestidor de l'edifici central de l'institut, esdevé l'accés principal al centre i el distribuïdor cap a tot l'aulari. Aquest és el punt d'inflexió on les normes de centre es comencen a aplicar de forma rigorosa (no es permet l'ús d'aparells electrònics al centre).

Durant els patis, l'observació també s'ha desenvolupat no només a l'exterior del centre, sinó també des de l'interior, a través de diferents punts que permeten veure fora sense interaccionar o interrompre els diferents grups.

Durant la setmana que s'han realitzat les observacions a l'institut, he establert tres períodes ben diferenciats. El primer període d'observació s'ha realitzat a primera hora del matí, abans d'entrar a les classes, a les set hores i quaranta- cinc minuts. En aquest espai de temps, els alumnes estan a la porta

del centre emprant els seus aparells electrònics, sobretot mòbils per escriure missatges i escoltar música. Les interaccions entre ells, mentres empen els aparells són pràcticament nul·les. Només es comuniquen amb oracions molt breus i concises. Però el més interessant és això mateix. Que tot i estar establint una comunicació amb terceres persones, també formen part del nucli intel·lectual on s'està desenvolupant una conversació. Els amics i companys esdevé una de les parts més importants en aquestes edats (de dotze a catorze anys), i no es pot deixar de banda ni el que està present ni el que està de forma virtual.

Un cop es va apropant l'hora d'entrada al centre, els alumnes comencen a guardar els seus dispositius mòbils a les motxilles, sobretot els telèfons mòbils i els cascs per a escoltar música (una de les normes al centre és que no es poden utilitzar ni mòbils ni cascs). Així, un cop sona el timbre d'entrada al centre, els més precavits ja han guardat els seus aparells per tal que no els hi puguin ser requisats pel professorat i així després haver d'esperar que els seus pares vagin al centre a buscar-los.

Els únics aparells electrònics permesos al centre són els portàtils i els ipads, sempre sota la responsabilitat del propi alumne i per a realitzar tasques escolars encomanades pel professorat o com a instrument auxiliar per a fer presentacions de tasques, treballs i recerques. Així, aquests aparells sí es porten i els alumnes empen tot tipus de bosses, motxilles, fundes per a transportar-los.

Un cop entren a classe, normalment els alumnes desen els seus ordinadors portàtils o ultraportàtils (encara més petits) a sota de la taula o a una taula que hi ha al darrera de la classe. No cal que hi posin noms, distintius especials. Les bosses són tan cridaneres, colorides, tupides, que cadascú sap quin és el seu aparell. Per si això no fos prou, cadascú té un ordinador o un ipad pràcticament de cada color, o sinó de diferent model.

Sembla increïble que amb tants alumnes hi pugui haver tanta diversitat d'aparells, però sembla que això forma part del seu tret distintiu. Forma part de la seva personalitat, de la seva idiosincràsia i del fet de voler ser diferents als seus companys però a la vegada iguals (ja que qui no porta ordinador no forma part de la "tribu") (William, 2008).

Durant el segon període d'observació, he observat el funcionament i l'organització en l'ús dels aparells electrònics a l'aula. Els factors que he tingut en compte han estat si els companys comparteixen els aparells, si es formen grups de treball cooperatiu o col·laboratiu dins l'aula o per contra el treball és individual i no es produeixen interaccions entre companys i finalment, si aprofiten "temps morts" entre classe o fins i tot durant les classes per a utilitzar-los.

De tota aquesta observació a l'aula, conjuntament amb el professor responsable d'aula, s'ha pogut extreure que els alumnes només empen els ordinadors o els ipads per a desenvolupar activitats organitzades i determinades per part del professor. Si no és en aquests supòsits, els aparells no es treuen de sota la taula i no es recullen del final de la classe.

En el cas que sí s'estableixi una activitat ja pactada amb l'alumnat com pot ser l'exposició d'un treball, ja sigui individual o col·lectiu (per part de dos tres alumnes màxim), o bé una recerca d'informació a través de la xarxa wi-fi del centre⁷ (la qual val a dir no funciona gaire bé però per a l'alumnat suposa molt) sí que es poden treure els ordinadors i ho fan d'una manera molt ritualitzada i acurda.

Primer de tot, tots porten bateries potents perquè el sistema d'endolls del centre no els permet endollar els aparells a la xarxa, i molt pocs o pràcticament ningú s'oblida de portar tot el que cal per a fer funcionar els aparells. És molt interessant aquest aspecte des del punt de vista dels hàbits de treball de l'alumnat, perquè sí que poden oblidar llibres, llibretes, bolígrafs, agendes...però els sistemes electrònics no es obliden quasi mai. Són part d'ells i amb ells redefeixen el seu ser, la seva personalitat, qui són davant els altres.

Les tasques amb els aparells electrònics sempre semblen més interessants que les ordinàries. No només aprenen allò que se'ls ha encomanat, sinó que també aprenen a emprar programes específics, a baixar-se aplicacions, a descarregar programes sense haver de pagar. I tot això no forma part del currículum ordinari dels nivells de primer i segon d'ESO. Clarament aprenen més del que se'ls demana i ajuda a formar xarxes socials on tots col·laboren però també on tots es diferencien per formar la seva pròpia personalitat.

---

7. L'Institut d'Ensenyament Secundari té grues mancances quant a la xarxa d'internet ja que està ubicat a una zona rural i disposa d'un ADSL rural. Aquest fet dificulta la connexió així com totes les activitats lectives relacionades.

Durant el tercer període d'investigació, s'ha observat els alumnes durant els espais. La norma del centre és ben clara. Com ja hem dit, al centre no es poden portar aparells electrònics, tret d'aquells que s'empren a les aules com ara portàtils, ultraportàtils o ipads. Els mòbils i els cascs no són permesos per a no ocasionar problemes d'atenció, distraccions, i conflictes, com ara robatoris.

Tot i això, els mòbils es porten al centre, juntament amb els cascs per a escoltar música. Normalment aquests aparells romanen apagats i guardats a les motxilles escolars durant tot el matí per a que no pugin ser confiscats per cap professor durant l'horari lectiu. Però no són tots els que respecten la norma de forma fidel i aprofiten els esbarjos o els espais entre classe i classe per a fer gala dels dispositius que tenen juntament amb les seves aplicacions, com ara cascs, fundes, així com de les noves aplicacions que es baixen d'internet.

Aquest fet té una doble funció. La primera, i sobretot per l'edat, es veu relacionada amb el fet de desafiar una norma i ressaltar la personalitat davant els companys. Una altra, està relacionada amb el fet de voler ensenyar, de voler interactuar amb els dispositius electrònics per tal d'intercanviar informació (programes, aplicacions, fotos, música) o bé d'ensenyar una nova adquisició.

D'aquesta forma, s'integra, per part dels alumnes, una norma ben clara, com és el fet de no poder portar aparells electrònics al centre (mòbils i cascs per a escoltar música) amb la necessitat inherent al desenvolupament humà com és el fet de voler mostrar als altres una part molt important avui dia d'un mateix, com és el mòbil, extensió de la persona, fet diferencial entre els altes i mitjà d'oci i comunicació imprescindible al segle XXI.

Finalment, d'una forma més relaxada, els aparells electrònics es tornen a treure en massa a la sortida del centre, entre l'espai que transcorre entre la porta principal i l'autobús. És ja dins l'autobús, en el recorregut que fan els alumnes des de l'institut fins les seves cases, on els alumnes es connecten i s'interconnecten amb els mòbils i amb els seus companys.

3.3. Entrevistes personals

Les entrevistes personals són una altra eina per a completar i integrar tota la informació extreta de les enquestes i l'observació participant des d'un punt de vista global. Escoltar de primera mà les consideracions dels alumnes

pel que fa a la temàtica d'estudi ha estat molt enriquidor i m'ha ajudat en cert grau a poder comprendre i redactar les consideracions finals.

Les entrevistes s'han aplicat als dos nivells (primer i segon d'ESO), fent-ne cinc per grup (quaranta en total). Aquestes no han estat tancades, és a dir, han permès interactuar, conversar, opinar i discutir amb l'alumne sobre el fet de les noves tecnologies i com es complementen amb el nostre dia a dia.

Les preguntes han estat relacionades amb el fet de comprar, utilitzar, compartir noves tecnologies coma ara mòbils, auriculars per a escoltar música, mp4, ultraportàtils, entre d'altres i el fet que això suposa per a desenvolupar-nos com a persones a l'entorn educatiu i social.

Una de les consideracions més tractades durant aquestes entrevistes personals ha estat que els mòbils permeten estar en constant contacte amb els companys i companyes de l'escola no només per a parlar sobre temes puntuals, sinó també per a passar deures, ajudar a buscar informació a través de les xarxes socials, distreure's i relaxar-se amb la música, entre d'altres.

Un altre dels punts tractats ha estat el fet de que aquests aparells electrònics han d'ésser el més nou possible, així com amb les darreres actualitzacions tecnològiques i els colors més novedosos. Si es donen aquestes característiques amb els aparells que porti un noi o una noia, segurament més possibilitats tindrà de desenvolupar noves relacions socials amb companys i companyes i millor acceptació dintre el grup tindrà, segons ells mateixos.

Pel que fa al buidatge del les entrevistes personals, cal destacar que aquestes s'han realitzat a un despatx on els alumnes es poden reunir per a realitzar mediacions escolars, fer assemblees de l'associació d'estudiants i de la junta de delegats, entre d'altres. És a dir, ha esta un espai que ells coneixien i on han pogut estar a gust i parlar sense haver de pensar que més que una col·laboració per a una investigació estaven demanant-los comptes per alguna cosa que no feien bé o que tindrien algun tipus de conseqüència quant al que poguessin dir.

Pel que fa al sentit de pertinença al grup, la majoria d'estudiants han considerat que es sentien força bé al grup- classe. Hi ha pocs conflictes, i si se'n produeixen, quasi sempre acudeixen a parlar amb el cap d'estudis o amb el seu tutor. Un punt interessant a detallar és que els conflictes quasi mai es

produeixen pel fet de portar aparells electrònics al centre. Els dispositius electrònics que porten els alumnes són personals i intransferibles. Tots ho saben i no és cap norma escrita. Tan sols remarcar en aquest punt els possibles robatoris, però casualment, només d'aquells aparells que no poden portar al centre, els mòbils.

Quant a la importància de portar aparells electrònics al centre, val a dir que els alumnes tenen ben assumit, com ja hem dit, que no poden portar mòbils, però els portàtils i ultraportàtils sí que es poden portar al centre per a desenvolupar tasques acadèmiques, sempre sota la responsabilitat de qui els porta al centre. Pel que fa als mòbils, els hi donen més importància al fet de poder tenir-ne un d'última generació, amb connexió a internet, que no pas tenir un altre tipus d'aparell.

Aquest fet es deu a que els adolescents li donen molta importància al fet de poder-se comunicar amb els seus iguals, compartir informació com ara música, fotos, aplicacions, entre d'altres, i fer del propi mòbil una extensió seva quant a desenvolupament de la seva personalitat. Els colors seleccionats, les marques i els complements formen part d'un tot que conjuguen amb la persona i marca límits i postures d'apropament amb d'altres.

Els mitjans de comunicació, segons una gran part dels alumnes, esdevé una font principal de les pressions externes que reben per a tenir els darrers dispositius electrònics. Els colors, els models, les noves aplicacions arriben a les cases a través de la televisió, així com les noves tarifes i els nous regals en forma de complement, tal com fundes de plàstic, o carcasses de recanvi. Tot plegat exerceix una influència en els joves adolescents on a les famílies que tenen una economia més sanejada cedeixen a aquestes pressions, fins i tot tenint ja els darreres mòbils, i això produeix un efecte rebot entre tot el nucli d'influència de l'adolescent que té el nou dispositiu, a través del grup classe, grup d'amistats o fins i tot familiar (germans i cosins, entre d'altres).

També sembla força important la imatge que dona un alumne de primer o segon d'ESO a l'hora de portar un mòbil, o qualsevol altra aparell electrònic, segons si és d'última generació o és un utilitari, és a dir, just per a desenvolupar les funcions bàsiques per a què s'ha comprat. Així, s'estableix una relació força important en el fet de quant més nou és el dispositiu electrònic, quant més complements tingui i la seva forma sigui més nova més

possibilitats d'èxit social es tenen amb els grups de referència dels joves adolescents. És per aquest motiu que els nois i noies intentaran tenir sempre el mòbils d'última generació, més que per tenir les darreres aplicacions, perquè aquests dispositiu "diuen molt d'ells". Són la seva targeta de presentació davant societat⁸. Les melodies, quan sonen als mòbils, quant més innovadores, més personalitat representaran davant els altres. Res queda a l'atzar. Tot cobra una importància en qüestió de d'aparells electrònics que va més enllà de la seva funcionalitat. Esdevé, finalment, una qüestió d'afirmació de la persona.

Quant al fet d'emprar el mòbil en situacions d'oci, els alumnes consideren que aquest aparell no té només com a funció la comunicació entre persones que no es troben al mateix indret, sinó que també, al cinquanta per cent, s'empra com a mitjà d'oci. Les possibilitats d'entrar a internet, baixar música, trucar fotos, ordenar l'agenda d'activitats no només escolars sinó també socials, dona al mòbil un seguit de possibilitats que ja el fa més interessant com a eina d'esbarjo que com a mitjà de comunicació.

La darrera qüestió plantejada als joves de primer i segon d'ESO ha estat basada en si creien que les noves tecnologies en general havien ajudat a relacionar-se millor amb els seus companys. Aquí no hi ha disparitat d'opinions. Tots van acceptar que els mòbils, els ordinadors, els ipads, els mp4, a part de ser aparells de treball i/o oci personal, també servien per a crear vincles més forts i estrets amb els demés. És a dir, que el fet de disposar de tot tipus d'aparells electrònics, i no només d'un mòbil de darrera generació o d'un ultraportàtil afavoreix les relacions personals entre iguals, i de la mateixa manera ajuda a redefinir la personalitat dels alumnes, entre un grup d'iguals.

De forma general, i després d'una anàlisi global de totes les entrevistes personals, es pot concloure que els joves d'entre dotze i catorze anys que estan cursant primer i segon d'ESO a l'Institut veuen els aparells electrònics no només com a mitjans de comunicació (en el cas dels mòbils) o de tasques escolars (en el cas dels portàtils o ultraportàtils), sinó que saben conjugar totes les tasques afegint els components d'oci i de consum de les noves tecnologies per a reafirmar la constitució de la persona.

---

8. Els joves d'entre dotze i catorze anys, edats compreses dintre l'objecte d'estudi d'aquest treball, mostren els seus dispositius electrònics com a part d'ells mateixos. És aquí on cobra una especial importància la relació entre el ser i el tenir com a elements indisociables. (www.liderazgo.com).

Esdevé tan important per a ells el fet de poder emprar els aparells electrònics a la vida quotidiana per a resoldre els problemes del dia a dia (fer feines de l'escola, comunicar-se amb família i amics) com per al gaudi personal i de relació entre iguals (a l'hora de compartir i gaudir entre companys). Tot plegat, ajuda al creixement i desenvolupament dels joves des del punt de vista de la comunitat.

4. Marc teòric

Pel que fa al marc teòric, m'agradaria, primer de tot, que d'aquest treball de recerca surti una reflexió sobre el que vol dir ser persona i sentir-se bé amb el que un és i el que un té, davant totes les pressions mediàtiques i socials per a consumir, és a dir, tenir. No és més persona qui consumeix, no és més persona qui té i no és més persona qui cedeix als xantatges emocionals de la societat, sinó qui sap allò que necessita per a desenvolupar-se com a persona i no per a que l'objecte el desenvolupi a ell mateix (William, 2008)

Dintre de l'estudi de les humanitats hi ha varies disciplines que m'han ajudat a emmarcar la meua tasca teòrica des d'un punt de vista científic i a fi i efecte de poder validar aquest estudi finalment. És per això mateix que he abordat els estudis de la psicologia i la filosofia humanista amb autors com ara Víctor Frnakl, Irvine, W.B., Jean Baurdrillard i Marx, per tal de poder abordar una bona definició quant al concepte de persona.

També he considerat a la meua investigació les teories constructivistes de Piaget i Vigotsky, així com l'Escola de Frankfurt (Institut d'Investigacions Socials de la Universitat de Frankfurt) amb pensadors tan destacats com Theodor Adorno, Max Horkheimer, Herbert Marcuse i Erich Fromm, per tal de poder abordar els conceptes claus sobre una educació orientada a les persones.

El que he fet ha estat donar a aquesta recerca un caire filosòfic, social i pedagògic, entenen la figura de l'ésser humà com un ser que està contínuament aprenent a través de les experiències viscudes, els aprenentatges formals i informals i la seva relació amb els demés, com a ésser social.

4.1. La constitució de la persona

La paraula persona significa en grec la màscara que es col·locaven els actors, que ressonava al parlar. D'allí va passar a la llengua llatina com a sinònim dels papers que desenvolupen els artistes d'un drama. Però persona, a la nostra civilització, designa el mode de ser propi d'un individu humà, el que es defineix com la totalitat racional, espiritual i lliure.

Ser persona, en essència, és condició que es té des d'abans de néixer. Però la personalitat és quelcom que s'aconsegueix amb el desenvolupament existencial propi de cadascú, al llarg de la seva vida.

Ser persona i posseir una personalitat és parlar d'un subjecte únic que pensa, vol, actua i que al llarg de la seva vida demostra una identitat precisa, una continuïtat i permanència del ser i en la seva manera de ser en front als canvis que es presenten.

La persona no es contenta amb poc. Vol donar més de sí perquè ell és el ser que és més del que és, és a dir, no es limita a ser una natura, sinó una existència en desenvolupament vital. El compromís es part essencial de la personalitat. L'home ho viu molt directament a través del treball productiu i creatiu, amb ell mateix i amb els demés, i no esdevé menys amb el desenvolupament del adolescents, objecte d'estudi a aquesta recerca.

La persona s'expressa en conducta unitària, en accions eficaces, en assumir lliurement la responsabilitat de si mateix, vinculada inexorablement a la responsabilitat pels demés. I a la conquesta progressiva de tot el que fa que la persona creixi, es superi, progressi, arribi als seus objectius i construeixi els seu futur⁹.

La tasca de construcció de la personalitat significa que tot i que una persona tingui una naturalesa, una manera de ser que inclou una influència genètica que imposa certs comportaments que procedeixen de la codificació dels gens, tot i això, la major part del que és la persona i serà no depèn en forma fatalista o determinista de les xifres d'aquest codi, sinó més bé al de la pròpia educació, des de la família, des de la societat i des de l'escola.

---

9. La conceptualització que es vol donar al terme "persona" no vol entrar en contradicció amb el concepte "ser" sinó més bé complementar-se en el sentit que la persona, com a ser físic, desenvolupa la seva forma de ser no només a través d'allò que experimenta i viu, sinó també a través de la seva pròpia natura. Cultura i societat modela l'individu (Vygotsky, 1996)

Sempre, sobretot a la joventut i a l'edat adulta és molt més el que es decideix a partir del comportament lliure que el que es rep per herència. Posteriorment, l'educació pròpiament parlant com a instrucció més enllà de l'exercici físic que permeti conducte més lliures, ens portà més enllà de la dependència dels factors genètics.

La construcció és desenvolupament humà integral, tasca de millora contínua, tasca d'esforç i lluita per vèncer les limitacions i, sobre tot, ganes per forjar hàbits estables de la vida que permetin arribar a un grau de maduresa per el qual cada persona es converteixi en l'amo del seu destí.

Considero que l'obra d'Erich Fromm, *Del tenir al ser* (2007), és un bon llibre pel que fa a la conceptualització entre els termes de ser (i de tenir). L'enfocament que fa Fromm a aquesta obra és de caire humà i els factors personals i socials no passen inadvertits.

Fromm ens explica que no es possible adquirir la sabiduria de la vida sense cap tipus de esforç o de sofriment (un engany alimentat per la ideologia consumista) i proposa l'esforç en recuperar la fortalesa física, psíquica i espiritual així com les nostres possibilitats d'independència per a poder abandonar l'obsessió pel tenir, característica de les condicions econòmiques, polítiques i socials de la societat moderna, i centrar la nostra atenció en el ser.

Per altra banda, El Dr. Frankl a *L'home en busca de sentit* (2010) aborda el sentit de la vida des de la desposseïció de tots els elements tangibles i familiars per endinsar-se en el que ell considera essencial, ser un mateix.

És ben cert que Víctor Frankl no va escriure específicament sobre educació. Tot i això, a la seva obra va centrar la necessitat d'orientar els nens en la recerca d'un sentit positivament valuós a les seves accions, ja sigui a través del joc, els passejos o en qualsevol altres circumstàncies. Frankl ens fa observar que l'educació va més enllà de la mera instrucció i que l'educació rebuda en la família i viscuda en família és de suma importància. El medi ambient podrà fomentar la desunió i la inestabilitat familiar, podrà erosionar a la família, es podran presentar altres models de família. Tot i això, si a la família existeix l'amor, si hi ha comprensió de les fatigues i les necessitats de cadascun dels seus membres, si s'aprèn a viure en la unitat i la solidaritat, estan posades les bases de la permanència i de la institució familiar.

Així mateix, Frankl afirma en moltes ocasions que vivim una època en la que predomina la sensació de una falta general de sentit. També s'ha pogut comprovar que molts joves que no han trobat suficient sentit a la seva vida, s'escapen cap al plaer momentani, s'il·lusionen amb les drogues i cauen en la monotonia de les accions sense objectiu definit. L'absència de sentit, amb freqüència, va unida al sentiment de l'absurd, l'avorriment i el buit existencial.

Frankl considera que a la nostra època l'educació no ha de limitar-se a impartir el saber, sinó que ha d'afavorir la depuració de la consciència moral. L'home ha de capacitar-se per a les situacions amb les que es confronta la seva vida. Així, no tan sols recuperarà el sentit de la vida, sinó que ell mateix s'immunitzarà contra el conformisme i el totalitarisme, les dues seqüeles del buit existencial.

Al mateix temps, la professora Boladeras a *L'Escola de Frankfurt* (2006) fa una excepcional introducció al pensament i pensadors de l'Institut d'Estudis Socials, és a dir, de l'Escola de Frankfurt. T. Adorno, Max Horkheimer, Marcuse, entre d'altres, descriuen la necessitat de ser persones en contra de tenir bens que ens personifiquin.

Un grup de filòsofs del segle XX formen l'anomenada Escola de Frankfurt. Aquests pensadors han exercit una influència molt rellevant en diversos àmbits, com ara la sociologia, l'antropologia, l'estètica o la política, ja que han proporcionat una reflexió seriosa, crítica i creativa de la situació del nostre temps.

Els pensadors més importants de l'Escola ara com Max Horkheimer, Theodor W. Adorno, Herbert Marcuse i Jürgen Habermas comparteixen algunes idees bàsiques i un mateix tarannà crític. Aquests autors concilien l'esperit crític pel que fa a les condicions socials de la vida contemporània i també la denúncia d'un conjunt de factors que generen contradiccions malaltisses, tant en sentit sociopolític com en relació amb els individus concrets¹⁰.

Les formes de la vida social són transformades per l'impacte de la producció científicotècnica (ara ho entendríem com a noves tecnologies al

---

10. És en aquest punt on la importància de ser per als pensadors de l'Escola de Frankfurt resideix bàsicament a les interaccions de les persones amb el fet cultural i la societat on els ha tocat viure i desenvolupar-se. Si no treballem el ser des del naixement de la persona acabarem per liquidar els subjecte com a individu (Boladeras, 2006)

servei de les persones) en la generació de béns i serveis i en els procediments de treball, per la qual cosa la vida de les persones resulta profundament alterada, sense que prevalguin els interessos de les persones enfront dels sistemes de producció o la dinàmica econòmica.

La suma dels fets anteriors provoca l'anorreament de l'ésser humà¹¹, la seva liquidació com a subjecte concret (individu) i subjecte genèric (membre de la humanitat), com a unitat personal amb necessitats i interessos propis (individuals i genèrics), que transcendeix la consideració merament objectual a la qual queda reduït (cosificació) i l'ara i aquí circumstancials (l'efímer).

És per mitjà de l'argumentació racional (la filosofia, tema principal d'aquest treball fi de carrera) que s'ha de posar de manifest la pluralitat d'interessos, la dependència de la ciència respecte d'imperatius no científics i la multiplicitat de les necessitats humanes, que no es poden reduir a la supervivència física, sinó que inclouen el desenvolupament de l'estructura personal (identitat) i la capacitat d'integració i de diferenciació, de negació i de creativitat.

Una visió evolutiva també és molt important per a conèixer-nos millor i saber per què fem el què fem. William, B. Irvine dona una visió més analítica per a entendre'ns a través del nostre passat a l'obra *Sobre el deseo* (2008)

La majoria de la gent es passa la vida perseguint l'èxit mundà: la fama, la fortuna i tot allò que porta (i si no la fama i la fortuna, al menys l'estatus social i la riquesa relativa). Si aconseguim aquests èxits, aconseguirem també la satisfacció. Com a mínim, ens sentirem satisfets amb les seves fites, relacions, possessions, i el que és més important, la vida. I en moltes ocasions pensem que d'aquesta satisfacció vindrà la felicitat duradora.

Molta gent pensa que la millor forma d'aconseguir la felicitat consisteix en canviar el seu entorn: la seva casa, la seva indumentària, el seu cotxe, el seu treball, la seva parella, el seu cercle d'amistats. Tot i això, les persones que han reflexionat seriosament sobre el desig han arribat a la conclusió de què la millor forma d'arribar a la felicitat duradora no consisteix en canviar el món que ens envolta o el nostre lloc en ell, sinó en canviar-nos a nosaltres mateixos.

---

¹¹. Hem de considerar a la persona com a ésser viu, individu que neix amb una càrrega genètica i hereditària que es van modelant a través de la societat en la qual viu i de les característiques culturals del seu entorn. Per aquest motiu avui dia hem de conjugar el concepte ser amb el de tenir, sense deslligar-lo i no desdibuixar-lo per formar part d'una evolució en constant canvi que res té a veure amb la del passat. (<http://internetsegura.udl>).

En particular, si podem convèncer-nos de voler allò que ja tenim, serem capaços d'augmentar molt la nostra felicitat sense variar les nostres circumstàncies. Són els nostres desitjos allò que hem d'aprendre a controlar.

4.2. L'educació orientada a les persones

Des de fa unes dècades, la nostra societat occidental i desenvolupada ha fet possible i després inevitable l'adolescència obligatòria i universal. Hem construït així un temps vital diferenciat durant el qual tothom viurà un conjunt de transformacions evolutives, un període de canvis, adaptacions i aprenentatges d'una nova realitat que ja no és la infància, un període de transicions diverses (escolars, familiars, laborals...) Els canvis i les transformacions evolutives, tot i ser comuns a la majoria de nois i noies, no s'han de confondre amb la condició adolescent. Aquesta és una etapa definida socialment en què l'adolescent ha de descobrir i practicar el seu paper: què toca fer ara, què és allò que els adults volen que faci, que fan els altres adolescents, com es fa per ser adolescent.

Tant per pensar l'adolescència, com per mirar-se-la, com per considerar quina és la forma més adequada de relacionar-se amb els adolescents i d'influir positivament en les seves vides, resulta clau definir les perspectives amb què es considera la realitat.

L'afegit de l'escolarització obligatòria ha convertit l'escola en el territori adolescent per excel·lència, en un d'aquests espais condicionadors. L'escolarització provoca homogeneïtzació d'espais: crea contextos per a ser adolescents, per aprendre a ser adolescents; facilita un temps, unes interrelacions, uns entorns per a exercir d'adolescents, per aprendre a ser adolescents. Però la mateixa realitat escolar és un producte temporal, està situada en uns territoris, amb unes seleccions de grups humans o unes altres, amb unes persones adultes o unes altres.

Per altra banda, a la psicologia evolutiva de Piaget (Richmond i Álvarez, 1981) no pot passar inadvertida sobre aquest treball de recerca. La psicologia evolutiva, els estudis sobre la infància i el desenvolupament cognitiu formen part d'aquest estudi, molt més centrant el treball de recerca amb adolescents en edat escolar.

Al model piagetian, una de les idees nuclears és el concepte d'intel·ligència com a procés de la naturalesa biològica. L'ésser humà és un organisme viu que arriba al món amb una herència biològica que afecta a la intel·ligència.

Per una part, les estructures biològiques limiten allò que podem percebre, i per altra fan possible el progrés intel·lectual.

Amb influència darwinista, Piaget elabora un model que constitueix a la vegada una de les parts més conegudes i controvertides de la seva teoria. Piaget pensa que els organismes humans comparteixen funcions invariants (l'assimilació i l'acomodació)

Piaget parteix de què l'ensenyament es produeix de dins cap a fora. Per a ell l'educació té com a finalitat favorèixer el creixement intel·lectual, afectiu i social del nen, però tenint en compte que aquests creixement és el resultat d'uns processos evolutius naturals.

Això no implica que el nen hagi d'aprendre en solitari. Ben al contrari, una de les característiques bàsiques del model piagetian és la manera en que ressalten les interaccions socials horitzontals (entre iguals). Així, s'entén per aprenentatge com a un procés constructiu intern on la interacció social afavoreix aquests aprenentatge.

Així, les experiències d'aprenentatge s'han d'estructurar de manera que es privilegi la cooperació, la col·laboració i l'intercanvi de punts de vista en la recerca conjunta del coneixement (aprenentatge interactiu).

Les contribucions més importants de Ricardo Baquero a *Vygotsky y el aprendizaje escolar* (1996) són especialment respectades i influents dins el camp de la psicologia evolutiva, psicologia cultural, educativa i desenvolupament infantil.

Mentres Piaget deia que els nens donen sentit a les coses principalment a través de les seves accions al seu entorn, Vygotsky va destacar el valor de la cultura i el context social que veia créixer el nen a l'hora de fer-los de guia i ajudar-los en el procés d'aprenentatge.

Vygotsky considerava que el nen té la necessitat d'actuar de manera eficaç i amb independència i de tenir la capacitat per a desenvolupar un estat mental de funcionament superior quan interactua amb la cultura (igual que

quan interactua amb altres persones). El nen té un paper actiu en el procés d'aprenentatge però no actua sòl.

Les interaccions que afavoreixen el desenvolupament inclouen l'ajuda activa, la participació guiada o la construcció de ponts d'un adult o d'algú amb més experiència. La persona més experimentada pot donar consells o pistes, fer de model, fer preguntes o ensenyar estratègies.

Els investigadors actuals estudien la relació entre la zona de desenvolupament pròxim, és a dir, la zona psicològica hipotètica que representa la diferència entre les coses que el nen pot fer per si sol de les coses per a les quals encara necessita ajuda, amb el desenvolupament d'entorns adequats per a l'aprenentatge a través de les noves tecnologies.

Els estudis de Vygotsky (1996) impliquen oferir un recolzament adequat i guiar als nens en funció de la seva edat i el nivell d'experiència a través de l'andamiatge (*scaffolding*). Els professors han de preparar el terreny per a què els alumnes identifiquin allò que han de fer, i els alumnes han d'aprendre a solucionar els problemes i superar obstacles.

Com a conclusió, tal i com hem pogut apreciar, el desenvolupament de les persones passa per una sèrie de fases i moments crucials al llarg de la vida que necessiten d'un recolzament continu, sobretot a les edats més inicials, a la infància i a l'adolescència. Així des d'un punt de vista teòric, hem d'apuntar que la participació dels pares, mestres i de la societat en general juguen un paper molt important en la formació d'una personalitat que ens permeti discernir, entre d'altres, d'allò que és prescindible (el tenir) d'allò que no ho és (el ser), tot plegat, sense haver de prescindir l'un de l'altre.

5. Causes i conseqüències de la societat de consum

Quant a novetats envers aquest tema he volgut aportar una nova visió referent a les causes de la societat de consum i de la importància de compartir béns entre iguals o simplement evitar-los en contra de propiciar un consum excessiu per part de les famílies. Vivim a una societat de consum on es premia qui més té i qui més gasta en detriment de l'economia familiar¹².

---

¹² Des del nucli familiar s'han d'establir unes prioritats que en moltes ocasions no estan relacionades amb les necessitats prioritàries de la família, com pot ser canviar un telèfon mòbil per un altre tot per un canvi de moda. (<http://duendecillacris.wordpress.com>).

No és més persona qui més té, no és més persona qui més gasta, sinó que és més persona qui més sap compartir i qui més es sap treure rendiment a allò que té. Potenciar les coses que tenim per desenvolupar-nos al màxim com a éssers humans ens permetrà ser menys autòmats envers la societat i alhora sentir-nos millor.

Hi ha coses que no es poden comprar, entre d'altres el gaudi de relacionar-nos amb els altres per tal de compartir les coses i alhora compartir experiències vitals que són el que realment ens faran créixer com a individus.

Des de la infància i des d'un punt de vista humà tendim a acaparar, a tenir, a recollir, a no deixar i no compartir. Som petits i encara estam en un procés molt inicial de desenvolupament per a ser persones de fet i dret. És en aquest camí que ens han d'anar ajudant a amollar pes (en el sentit més estricte de tenir) per a passar a ser persones (des del punt de vista del compartir).

Hem de tenir en compte que tal i com enunciava Vygotsky (1996) la persona es va desenvolupant en valors a través de la cultura i el context on li ha tocat viure. La cultura de consum forma part dels nous valors de finals del segle XX i de principis del XXI, i els adolescents són part de l'essència d'aquest fet cultural.

Els joves d'avui dia constitueixen un col·lectiu polièdric i versàtil i qualsevol diagnòstic requereix de molta prudència i molta cautela. Tot i això, és possible entreveure constants i línies de fons que es repeteixen amb freqüència a contextos molt diferents. No hi ha cap dubte que els seus sistemes d'ideals i de valors s'ha transformat ràpidament en poques dècades. Els adolescents d'ara són molt diferents de la imatge robot que els adults ens hem configurat d'ells.

Els seus models de vida, les seves prioritats, les seves formes de consum i d'interacció són qualitativament diferents de qualsevol temps passat. Són fills d'una societat ultratecnològica, navegants habituals de l'oceà tecnològic i consumidors massius de les xarxes socials. Ecosensibles i tolerants, els adolescents són escèptics políticament i estranyament es vinculen per canviar la societat¹³.

---

13. Els adolescents creen uns nuclis més fermes entre amics que no pas amb la família o amb xarxes socials més amplies. La vinculació amb els companys d'escola esdevé fonamental per a un bon desenvolupament emocional i psicològic i és al llarg del anys quan desenvolupen una preocupació de caire social. (<http://duendecillacris.wordpress.com>).

Els seu món de relacions es desenvolupa amb més vitalitat a l'entorn virtual que al presencial i allí és on es mouen en el com peix a l'aigua. Entre ells i els pares s'obri un profund abisme i això és font de preocupació especialment als mitjans educatius ja que per a educar es requereix un pacte empàtic i una certa afinitat anímica per a connectar. Això fa que molts adults es sentin cada cop més lluny dels adolescents.

Els seus arquetips socials ja no quadren amb el dels seus pares. Si per arquetip entenem el model social, el paradigma, el referent que es pretén imitar, es pot constatar que els referents dels adolescents ja no tenen caràcter utòpic i social que es presentava en altres temps (Torrallba, 2011)

Les seves icones de referència provenen del món musical i l'esport. Són arquetips que provenen del món del cel·luloide o innovadores en el terreny de la tecnologia. No és estrany que una de les figures que més veneren, a tall d'exemple, sigui l'innovador i creatiu Steve Jobs, ja traspasat.

El fet d'haver de requerir de la tecnologia per a desenvolupar la seva vida social fa que cada cop siguin més el nombre d'adolescents que sofreixen tecnodpendència. Se'ls ha creat artificialment una necessitat de consum que sofreixen benvolentment. D'aquesta forma experimenten gran inseguretat i fins i tot perplexitat quan se'ls desposseeix d'un aparell tecnològic com el telèfon mòbil o un ordinador.

Theodor Adorno, filòsof de la primera generació de l'Escola de Frankfurt va segellar un terme molt apropiat per a expressar aquest nivell de dependència i d'idolatria: el fetitxisme tecnològic. Els adolescents troben a l'aparell electrònic una espècia d'amulet que els dona seguretat i que els permet ubicar-se al món. Tenen por de la desconexió i molt més del silenci.

Creuen estar connectats, ser part de la societat, però les seves interaccions virtuals s'ubiquen a un món aliè a la realitat. La seva tecnolatria no té elements crítics i això els fa especialment crítics i vulnerables a la idea del consumisme.

Finalment, aquesta falta de criteri els converteix en éssers dependents incapaços de distingir entre necessitats reals i artificials.

Aquesta situació ens porta a qüestionar-nos una gran paradoxa. Ens trobem a adolescents que tenen, per un costat, grans habilitats i competències

digitals, però, per altre, sofreixen un gran analfabetisme simbòlic, literari i espiritual.

Els problemes que es poden derivar del mal ús del aparells electrònics per part dels joves, unida, en moltes ocasions al desconeixement que els adults tenen d'aquestes ferramentes, ha portat a molts pares a sentir-se realment desorientats per no saber què fer i què dir als seus fills quan empen els dispositius electrònics.

En realitat, aquests aparells, en si mateixes, no són ni bones ni dolentes. Com tot, depèn de l'ús que en facem d'elles mateixes. Per això mateix, el fet d'aprendre a emprar-los de manera segura i responsable ens ha d'ajudar a protegir els joves de possibles problemes que puguin sorgir del mal ús o de l'abús (ja sabem que volem "ser" més que "tenir")

L'institut i la família té en aquest sentit un paper fonamental. Els adolescents es veuen influïts per diferents agents: els amics, els companys de classe, els professors... però és la família l'agent més important i influent, tant més quant menor sigui l'edat, i per això mateix es considera un dels pilars bàsics en la prevenció de les addiccions.

El paper dels pares, tot i que ha de combinar-se amb les accions dels centres educatius i d'altres institucions, és fonamental. La actuació per part de la família pot reduir els factors de risc i augmentar el nivell de protecció dels joves¹⁴.

A l'hora de prevenir problemes o abusos de les noves tecnologies no és suficient amb abordar directament aquests tema amb els adolescents. També es fa necessari tenir en compte una altra sèrie d'aspectes generals que podem recollir en els següents enunciats:

- Establir normes i límits de forma adequada.
- Generar un bon clima de comunicació amb els adolescents.

La comunicació amb els joves és un aspecte fonamental per a desenvolupar un adequat clima emocional i educatiu. Una de les errades més freqüents per part de pares i educadors és considerar que es manté una

---

14. L'assessorament de la família per part del centre educatiu ha de ser fluïda i contínua des de l'inici de l'ús de les noves tecnologies per tal de formar l'adolescent i donar-li eines que li permetin ser competent digitalment. (<http://cv.uoc.esd>).

adequada comunicació amb els joves perquè es parla molt amb ells o es desenvolupen moltes activitats relacionades amb el món de les noves tecnologies. Per a què el diàleg sigui efectiu, els educadors no tan sols han de parlar, sinó que també han d'escoltar i intentar entendre el punt de vista dels seus joves.

L'escolta és un element en la comunicació eficaç, però per a que sigui adequada s'ha de tenir en compte que no és un procés automàtic. Escoltar és més que sentir. La persona que escolta, no solament percep els sons, sinó que intenta comprendre i donar sentit a allò que escolta. Per a poder comprendre allò que algú ens intenta dir hem d'intentar comprendre allò que sent una persona.

En el diàleg, no només és important allò que es diu sinó com es diu. D'aquesta forma el llenguatge no verbal pot facilitar o dificultar la comunicació entre dos persones.

Així, com establim normes i límits? L'establiment de normes i límits per part dels educadors i els pares és un procés bàsic en la educació dels adolescents. Els joves necessiten ser guiats pels adults per a aprendre a realitzar el que desitgen de la manera més adequada. Per a aconseguir un adequat desenvolupament psicològic dels adolescents no és suficient amb dialogar de forma eficaç amb ells. També és molt important fixar unes normes de comportament i uns límits clars i precisos¹⁵.

En aquest sentit, la tasca principal dels educadors (pares i professors) és establir aquells comportaments que es consideren adequats i vigilar que, en tot moment, el joves compleixin amb ells. En aquests sentit s'ha de ser molt rígid i no cedir davant pressions dels adolescents, els quals buscaran de forma freqüent la manera de saltar-se o flexibilitzar les normes imposades. Tots els extrems poden resultar perjudicials per als joves, tant l'excés de límits com l'establiment de normes massa blanques.

Els joves adolescents que creixen sense normes s'acaben mostrant inconformistes i, amb els temps, cada cop demandes més coses. A mesura que van creixent es van mostrant més exigents i intolerants a les negatives. Establir límits de forma excessiva pot arribar a ser perjudicial (Vygotsky, 1996).

---

15. La formació de l'adolescent en competència digital esdevé tan important com uns límits clars i precisos a l'hora d'emprar les noves tecnologies. (<http://internetsegura.udl>).

A mesura que els joves creixen, s'han d'anar adaptant les normes establertes a les activitats i a les necessitats de cada persona.

També esdevé molt important escoltar sempre el punt de vista dels joves, especialment a l'adolescència. Tot i que la darrera decisió la tenen els adults, l'adolescent s'ha de sentir escoltat i comprès. Si sent que ell ha format part de la decisió i que s'ha tingut en compte la seva opinió, és més probable que accepti la norma de forma convincent i la compleixi de bona gana. D'això es pot despendre que si negociem els temps a l'hora d'emprar un aparell electrònic, com pugui ser un ordinador, ell lloc i la seva funció, ajudarem a l'adolescent a aprendre a utilitzar aquest recurs de forma consensuada i ben segur que també de forma més responsable.

Les expressions de tipus "això és així perquè ho dic jo", "aquí jo sóc el professor i tu has de fer el que jo et mando" dificulten l'aprenentatge dels adolescents. Així, es probable que l'adolescent, en un primer moment, faci el que li demanem per a evitar el càstig, però, quant pugui, deixarà de complir amb la norma¹⁶.

Quan s'estableix una norma és important deixar també molt clar quines conseqüències tindrà la falta del compliment. Si l'adolescent es dona compte que saltar-se una norma no té cap tipus de conseqüència, seguirà fent-ho i la norma no tindrà cap valor (Vygotsky, 1996)

És important que la conseqüència estigui relacionada amb la norma que s'ha saltat. No té cap sentit, per exemple, castigar-lo una setmana sense mòbil per haver arribat tard a casa.

En forma de resum podem dir que:

- Els límits ensenyen els adolescents el que està bé i el que esperem d'ells.
- Els límits ajuden als pares i als mestres a prevenir un possible problema d'addicció.
- Tant l'autoritarisme com l'excés de permisivitat resulten negatius a llarg termini.
- Els límits els estableixen els educadors (professors i pares) tenint en compte sempre el punt de vista de l'adolescent.

---

16. Hem de partir de què l'educació formal i informal de les persones ha d'estar emmarcada en un context constructivista on els nous conceptes es van aprenent per assimilació i integració. L'autoritarisme i el totalitarisme de l'aprenentatge forma part d'una època històrica pretèrita (Fromm, 2007)

- Els límits han de ser clars i precisos. A més a més, són més eficaços quan es planegen de forma positiva.
- Hem de reforçar els joves sempre que compleixin les normes, especialment quan siguin noves.
- Els adolescents han de saber quines són les conseqüències de no complir amb allò establert.

En relació a les causes i conseqüències de la nostra societat de consum, val a dir que un dels punts més importants passa per concienciar-nos de que tenir, *a priori*, no és dolent. Només hem d'aprendre a tenir, és a dir, a gestionar tot allò que passa per les nostres mans i que realment ens ajuda a evolucionar com a persones.

Hem d'entendre que les noves tecnologies són un món ple de recursos tot entrat el segle XXI. Com al món real, a través d'Internet, els mòbils, entre d'altres, podem treballar, conèixer altres persones, adquirir coneixements i entretenir-nos. També hi podem trobar perills. Però tot i això no hem de tenir por de què els joves adquireixin aparells electrònics. L'únic que cal ensenyar-los és a emprar-los i a anar pel món virtual de la mateixa manera que els ensenyem a anar pel món real¹⁷.

D'aquesta forma, per poder ajudar els adolescents a emprar aquestes eines de forma segura (des del punt de vista del tenir) el millor és conèixer-les i que ells coneguin quines són les seves funcions i quins usos li poden donar, com a mitjà o recurs que ajudi a desenvolupar-los com a persones (en el ser).

Així mateix, és convenient establir una situació de confiança amb els adolescents pel que fa a l'ús dels aparells electrònics. Per això mateix, se'ls ha d'oferir un entorn de confiança per a que puguin establir una conversa amb qualsevol persona adulta que els ajudi a resoldre dubtes i no només a posar en qüestió aquelles coses que fan o deixen de fer.

És important fixar, de forma consensuada amb els joves, unes normes de seguretat com ara els horaris de connexió, els llocs on poden emprar les noves tecnologies, així com els llocs que es poden visitar.

---

17. En contextos d'aprenentatge virtual s'han d'aplicar les mateixes normes bàsiques que per a aprendre en situacions ordinàries i quotidianes. El fet d'estar a la xarxa interactuant amb altres persones no ha d'alterar la nostra forma de ser i d'aprendre d'experiències noves i enriquidores (www.fbofill.cat)

Per concloure amb aquest apartat, penso que el més important és fomentar l'ús responsable de tots els mitjans tecnològics de que disposi qualsevol adolescent. El paper dels pares i els educadors és fonament en la qüestió possessió, conum, gaudi, constitució de la persona, és a dir, en el fet d'adquirir i consumir les noves tecnologies i l'aprenentatge i l'ús responsable de les mateixes. Només hem d'aprendre a tenir per poder desenvolupar de forma positiva en nostre ser. És només a través de la societat de la informació i del coneixement que podrem anar integrant a poc a poc "el ser en el tenir"¹⁸

6. Tres móns per aprendre: família, escola i societat

La idea del tenir i el ser, conceptes per altra banda massa filosòfics i difícils d'estructurar sobre la realitat han estat la base de la meva tasca d'investigació. Per això mateix, he decidit precisar l'objecte de recerca sobre un escenari real, un centre d'educació secundària, on els nens i nenes siguin els vertaders protagonistes de la investigació.

Per altra banda, també, en un estadi inicial, vaig voler abordar molts aspectes diferents dintre del mateix estudi. A tall d'exemple, les cooperatives a l'escola, les dinàmiques socials, una anàlisi de camp, que sense cap mena de dubte, haurien portat el treball per un altre camí, més general i sense concretat res de forma especial.

Així mateix, el mètode de recerca, a través de l'observació participant, les observacions i les entrevistes i la part de recerca bibliogràfica també s'han anat concretant segons les necessitats del treball de recerca per concloure l'enfocament final.

Per entrar en matèria voldria ressenyar que els canvis i les transformacions evolutives, tot i ser comuns a la majoria dels nois i noies, no s'han de confondre amb la condició adolescent.

---

18. Avui dia ens hem de repensar, a més a més dels problemes reals de l'ús tecnològic a l'adolescència, la necessitat de poder desenvolupar-nos com a persones a una societat de la informació i del coneixement que evoluciona cap a l'ús de les noves tecnologies, no només com una opció, sinó com un tret propi i característic d'interacció entre les persones. (<http://cv.uoc.edu>)

Aquesta és una etapa definida socialment en què l'adolescent ha de descobrir i practicar el seu paper: què toca fer ara, què és allò que els adults volen que faci, què fan els altres adolescents, com es fa per ser adolescent.

Tant per pensar l'adolescència, com per mirar-se-la, com per considerar quina és la forma més adequada de relacionar-se amb els adolescents i d'influir positivament en les seves vides, resulta clau definir les perspectives amb què es considera la realitat. Tot i que després descriuré per què són diferents, voldria començar amb la descripció d'alguns dels elements que conformen la nostra forma d'aproximació al món adolescent.

Una definició simple en termes estadístics ens pot fer acceptar que els adolescents són persones que tenen un conjunt de característiques socials i psicològiques similars (i en el nostre estudi tenen entre dotze i catorze anys). Aleshores, l'estudi de l'adolescència passa a ser tan solts una tasca d'identificació de com són algunes de les seves conductes, de les seves formes d'actuació, de les seves opinions, maneres de pensar o sentir, entre d'altres.

Però com que la condició d'adolescent és quelcom més que un grup d'edat o unes característiques evolutives, el coneixement útil dels seus móns comporta tenir visions força més polièdriques (Molina, 2012). Les seves formes de trobar sentit a la pròpia adolescència i a tot el què l'envolta, les seves formes d'estar-hi i de sortir-ne, les seves formes de "ser" adolescent (d'entomar aquesta condició) són el resultat de moltes i complexes interaccions:

- Són, en primer lloc, el producte de temps concrets, de fraccions històriques molt breus en les quals el que passa al seu voltant (la quotidianitat mediàticament difosa) fa que l'adolescència sigui força diferent en períodes molt curts.
- Estan, a més, en territoris, en espais, en entorns diversos i condicionadors de les formes possibles de ser adolescents.
- Finalment, interaccionen amb adults o uns altres, amb uns adolescents i joves coetanis o de generacions pròximes o uns altres (així formen part d'una "generació" adolescents).

Com a resultat, com a suma de tot això, viuen les seves adolescències en “contextos” diversificadors (en una successió de climes, ambients i relacions diverses i canviants) que resulta imprescindible conèixer per a poder conèixer-los.

L’afegit de l’escolarització obligatòria ha convertit l’escola en el territori adolescent per excel·lència, és a dir, en un espai condicionador. L’escolarització provoca homogeneïtzació d’espais, crea contextos per a ser adolescents, facilita un temps, unes interaccions, uns entorns per a exercir d’adolescents, per aprendre a ser adolescents. Però la mateixa realitat escolar és un producte temporal, està situada en uns territoris, amb unes seleccions de grups humans o unes altres, amb unes persones adultes o unes altres.

Podríem dir que no existeix el problema adolescent sinó els problemes dels adults amb els adolescents. O simplement caldria destacar que les relacions dels adolescents amb els adults que els envolten, les vivències derivades de la relació, són bona part del que són com a adolescents. El professorat, a tall d’exemple, se’ls mira i els viu de maneres diferents. Amb ells i elles construeixen relacions generadores de confiança, de tensió, d’acumulació d’experiències positives o de bagatges vitals negatius. Tenir uns professors o uns altres comporta distribucions diverses dels conflictes adolescents inevitables, sobretot amb l’ús de les noves tecnologies de forma regulada.

El grup familiar, amb les seves característiques derivades de la condició social (econòmica, cultural, ...), aporta unes persones adultes que tenen desiguals i diferents possibilitats d’entendre el que està passant amb els seus fills i filles, de facilitar-los hipòtesis perquè entenguin l’etapa que estan vivint. Les relacions dins el grup familiar (la composició del grup, l’estil, els climes) condicionen encara més el repertori de conflicte i les seves possibilitats d’esdevenir problemes adolescents.

Una part de la seva seguretat i inseguretat, de la gestió dels riscos i les crisis depèn dels climes familiars. Una part de la confiança en si mateixos depèn de les dosis de confiança construïdes amb les persones adultes del grup familiar. Alguns elements determinants de com viuen i com fan d’adolescents, especialment de com són nois o noies adolescents, dependran d’aquestes relacions amb el món adult.

Els instituts són espais i contextos per als processos d'afirmació, de confrontació i de diferenciació. Allí es creen i es descarreguen bona part de les tensions, dels entusiasmes, de les incomoditats, els atabalaments i les angoixes. Allí interaccionen les diverses adolescències, els estils de vida incipients, les cultures juvenils a què comencen a adscriure's.

S'afirmen i es confronten en la vida quotidiana de les aules. A partir d'aquesta vida es confronten amb el que és diferent (per gènere, origen, cultura, dificultat o limitació, pertinença social...) i cerquen la seva idiosincràsia, construeixen les seves xarxes de relació (física i virtual) i de solidaritat emocional.

De manera especial, esdevé l'espai per a la confrontació amb els adults i, alhora, per a la possibilitat de construir una relació de proximitat i ajuda amb unes persones adultes que no són els seus pares i les seves mares i que, en principi, no tenen l'encàrrec de dedicar-se a controlar-los.

També és un espai per a la confrontació amb les pretensions adultes, concentrades ara amb les imposicions escolars, moltes vegades paradigma del marcatge adult que diuen que han de suportar. L'escola ha esdevingut l'eix vital (sovint descentrat) del temps de construcció adolescent, sense que ningú interpreti que els adolescents són de l'escola o que tot ho han de fer allí¹⁹

Així, l'institut esdevé una mena de context ecològic d'interaccions i estímuls, produïts pels altres adolescents, el professorat, la lògica institucional, les demanes socials que els pares i l'entorn atribueixen a la institució, els estímuls i els esdeveniments que hi passen. Una part d'aquest context està relacionada amb el curs en què estan matriculats (que en el cas de l'estudi és primer i segon d'ESO) i, de manera especial, amb el grup classe i les dinàmiques que s'hi produeixen.

A les edats que estem considerant (d'entre dotze i catorze anys), la majoria de les explicacions d'allò que fa o no fa un adolescent passen per adreçar primer una mirada a l'entorn escolar, del qual deriva bona part de les lògiques que aprenen o construïdes, a partir d'estímuls exteriors, i és així com desenvolupen les seves vides.

---

19. Família, societat i escola formen part de la pedra angular que instrueix els nostres adolescents, no només en temes de noves tecnologies, sinó de forma integral i interdisciplinària. L'escola, com a context formal, ofereix una sèrie de coneixements reglats que s'han de poder extrapolar a la vida quotidiana, escenari real de convivència (<http://internetsegura.udl>).

Tot i que molts joves paguen les seves factures de telèfon mòbil, i en la majoria de casos aquest aparell és adquirit per ells mateixos, aquests s'ha convertit en una espècie de cordó umbilical entre pares, mares i fills que els permet de tenir la seguretat paterna de saber on estan els seus en cada moment.

Degut a un context social on sorgeix un cert buit de llaços familiars en virtut de determinades evolucions societàries, ara com la incorporació de la dona al mercat laboral, les transformacions de les estructures familiars a nuclis monoparentals o recompostes així com l'allargament de la duració de la cohabitació pares- fills, alguns aparells com el mòbil representen a vegades un vincle que constitueix el lligam entre un i altres, fent l'objecte de negociació constant sobre l'ús del mateix.

El resultat de les relacions que els joves tenen amb els aparells electrònics poden identificar una desvirtualització de l'origen de la compra dels mateixos. És a dir, habitualment els aparells com el mòbil es compren per a tenir localitzats els fills, per a parlar amb ells i per a què així es comuniquin més amb els pares, però no per a aïllar-los de la societat en virtut del pur consum.

En aquest sentit, alguns estudis comparatius a nivell europeu mencionen la denominada "cultura d'habitació" (*bedroom culture*)²⁰, quant a què els pares prefereixen tenir els seus fills lluny dels espais públics per motius d'inseguretat que els genera una altra preocupació, i per això mateix, opten per la compra regal d'algun tipus d'aparell electrònic amb la finalitat de tenir-los controlats permetent-los que estiguin als seus dormitoris interactuant amb els aparells i amb els seus amics.

Per altra banda, existeix la idea difosa entre els pares de donar una "dot tecnològica" als seus fills ja que esdevé important als temps actuals, ja que així estaran millor preparats quan hagin d'anar sols per la vida. Tot i resultar paradòxic que els que ensenyen als ambients domèstics l'ús dels mitjans telemàtics són els mateixos joves, que adquirit de forma autodidacta mitjançant la pràctica i la intuïció, això els permet ser professors dels seus familiars adults als processos d'aprenentatge social d'ús de les noves tecnologies.

---

20. Les inseguretats del pares en relació als seus fills i filles i l'entorn social al que es mouen fan que en moltes ocasions els progenitors prenguin mesures que allunyen els joves dels entorns socials reals per a connectar-los de forma virtual a través de les noves tecnologies. (www.alternativa-joven.org)

Finalment, penso que el paper de la societat en l'ús de les noves tecnologies ha estat revolucionària, ja que han aportat certes avantatges però també certs inconvenients. Permeten, en societat, fer xarxa, ajuntar-se per inquietuds, interessos i crear grups que es comuniquen via internet i organitzen les seves activitats.

Però quan parlem de tota la societat, no estem parlant amb propietat. Les persones que poden accedir a les noves tecnologies, no són la gran majoria. Si diferencien entre Nord i Sud, només una petita part dels països del món tenen aquest "privilegi".

Actualment, la població està a favor de l'ús de les noves tecnologies, però només quan respecten a les persones i no exclouen o suposen un deteriorament en les relacions entre aquestes. És a dir, només si es fa un bon ús, els aparells electrònics poden ser beneficiosos. El que passa amb aquests és que poden aïllar a la gent. Hi ha per tant un cert risc a perdre la necessitat del contacte físic, visual amb el que tot això comporta.

Hem de saber en quins moments és adient fer-ne ús. Quan estem en família dinant, o amb grups d'amics compartint quelcom, la tecnologia allunya. En altres moments, tal i com hem explicat, apropa. S'ha de tenir consciència de que les noves tecnologies són productes de mercat, formen part de la societat de consum, i per tant aquesta els necessita per subsistir. D'aquesta forma, l'objectiu principal de la indústria serà que n'adquirim tants com sigui possible.

Per a aconseguir aquest objectiu, es creen necessitats que fins ara no teníem, i ens les fan sentir com a necessitats vitals. Ens fan creure que no podem viure sense elles, tot i acabar-se d'inventar.

Per això cal ser conscients quan fem les coses, perquè les fem i si les podríem fer d'una altra manera, en el cas dels aparells electrònics. Cal un consum responsable i conscient. Així mateix, depenent com ens situem en aquesta societat, tindrem uns compromisos i interessos diferents. Tot i això, família, escola i societat han d'anar agafats de la mà per tal de proposar objectius comuns i portar-los endavant per construir una societat més humana.

7. Una proposta pràctica: del tenir al ser

He volgut que el meu treball fi de carrera sigui el resultat d'una tasca clara i senzilla que permeti saber quines són les causes i les conseqüències de la societat de consum que ens aborda avui dia, així com les perspectives que podem treballar per a prendre altres camins que ens permetin allunar-nos d'aquests paradigmes.

Escollir l'escola com a espai per a la recerca no ha estat només condicionat per les pretensions d'intervenir-hi educativament. Ni tampoc només per la comoditat de trobar els adolescents en un lloc on inevitablement han de ser. He treballat a partir de les aules de l'institut perquè, en temps d'escolarització obligatòria i adolescència de llarga duració, ser adolescent i estar a l'escola són, majoritàriament dues realitats inseparables que es condicionen mútuament.

Es tracta d'un territori central en el qual s'aprenen i es practiquen unes formes de ser adolescent a unes altres, es forneixen unes propostes i possibilitats per a ser adolescents o unes altres. L'activitat d'aprenentatge sí que ha deixat de ser el centre de la seva vida, ja que el pas de la primària a la secundària continua sent, com sempre, el descobriment que "a la vida hi ha coses més importants a fer que estudiar" (Molina, 2012). No es dediquen necessàriament a ser estudiants, però sí que es dediquen a ser adolescents a l'escola, si més no perquè és on passen bona part del seu temps.

La composició de la clientela d'una escola de secundària no és un simple fet escolar, és un conjunt de variables condicionades de les dinàmiques adolescents que es viuran, de les propostes i les limitacions que l'alumnat tindrà per a construir una bona part de la seva identitat. L'institut esdevé un espai en el qual entra en joc les homogeneïtats i les diversitats socials, les interaccions entre barris i territoris, les adscripcions i pertinences, les homogeneïtats i diversitats adolescents.

Els instituts són espais i contextos per als processos d'afirmació, de confrontació i de diferenciació.

La influència de l'estudi i l'impacte de les noves tecnologies entre els joves, des del punt de vista del "ser" i no del "tenir", centra la seva atenció en la importància de les noves tecnologies com a mitjà que propicia les relacions

socials. Tot i això, els diferents serveis que ofereixen les noves tecnologies representen el seu grau de funcionalitat i instrumentalitat en el dia a dia dels joves, a l'hora de comunicar-se a cada moment, citar-se, recordar tasques pendents. Per altra banda, aquests seria l'aspecte consumista, al tractar-se d'un objecte més de consum acceptat de forma generalitzada pels adolescents.

Per això mateix, una de les primeres conclusions que es poden extreure a través d'aquesta investigació és la relació positiva que existeix entre els joves i l'ús aplicat de les noves tecnologies. Quant a les opinions dels adolescents podem dir que:

- Estan animats a provar els avanços tecnològics.
- Es senten més identificats amb les tecnologies que els adults.
- No consideren les tecnologies com una barrera per a les comunicacions interpersonals.
- Senten les noves tecnologies com a una ferramenta que els ajuda en el seu desenvolupament personal.
- Veuen més clar que els adults el que les noves tecnologies poden oferir-los. Reconeixen la seva utilitat.
- Tenen interès per les noves tecnologies, però les consideren cares.

Per tant, es contrasta empíricament la hipòtesi sobre les actituds positives dels joves en torn al món de les noves tecnologies, que resulten ser el segment d'edat millor adaptat al procés de la revolució tecnològica en el que està immers la nostra incipient societat de la informació.

Aquests optimisme tecnològic característic entre els joves és superior a la resta d'altres capes socials i generalment pensen que les noves tecnologies milloren la qualitat de vida de les persones.

L'actitud social envers el propi artefacte ha canviat, i de ser un símbol d'estatus social fa uns anys, ha passat a convertir-se en una ferramenta per a organitzar la vida diària, o a ser un accessori estàndard de tots els ciutadans, així com una expressió d'estil personal i moda de vida²¹.

---

21. En relació a les enquestes passades al alumnes, les entrevistes personals així com a l'observació participant, es pot constatar que els joves empen els aparells electrònics no com un sistema exclusiu de comunicació, sinó com "una manera més" de posar-se en contacte entre iguals o relacionar-se amb altres persones (Font: enquestes –annexes-)

Aquest fenomen s'observa de manera més intensa i extensa en la població juvenil que ha trobat, entre d'altres, en el mòbil, un referent imprescindible per a cobrir les seves necessitats comunicatives amb l'objecte d'estar present, sentir-se viu en el marc de la seva xarxa social d'amistats.

Fins i tot cal esmentar que si un adolescent no té mòbil, no tenen el seu telèfon de mòbil o no t'envien missatges habitualment, l'adolescent no existeix a la cultura de mòbil ni de les noves tecnologies.

L'ús i la pertinença de les noves tecnologies a més a més de ser un signe d'identitat dels joves actuals, està al servei de la interacció social dels adolescents a través de les trucades de veu, missatges de text o multimèdia. Avui dia, el fet de tenir un aparell amb diferents serveis simbolitza estar al dia, amb la qual cosa es representa un estatus de superioritat a l'escala conformada pel grup d'iguals. Per contra, un jove estarà desfasat, fora de joc en quant a la modernitat de la generació a la que pertany cada model d'aparell electrònic, podent arribar a sentir-se refusat per les seves amistats (Torralba, 2011).

Cada marca, cada model, pareix ser el vector d'una sèrie de codis i de valors que contribueixen, al igual que la roba, el tall de cabell o el piercing, a conferir al propietari de l'aparell electrònic una imatge esportiva, de noi bé, d'aventurer o fins i tot de *fashion victim* (esclau de la moda)²². En aquesta òptica, aquests aparells elctrònics s'inscriuen més en el context del vestit més que en la seva utilitat, i per tant, més en un objecte de decoració, apariència o accessori de moda que en ferramenta de comunicació.

D'aquí venen els anuncis de televisió, els diferents colors dels aparells, els pictogrames i els logos, les seves fundes. En general, tot una despesa de mercatècnia per a enganxar a aquest segment d'edat entre els usuaris dels nous aparells elctrònics.

En aquest sentit, quant més petits i quant més sofisticats siguin els aparells elctrònics, més estimats i més es converteixen en signe de poder social entre els usuaris més joves.

---

22. El concepte *fashion victim* prové inicialment del món de la moda i de l'alta costura com si la persona fos un esclau pel fet d'haver de seguir les darreres tendències en moda. Avui dia ja s'entén que la moda també pot ser tecnològica. La quantitat de colors, formes i aplicacions dels nous sistemes mòbils creen tendència entre els joves –i no tan joves- (www.alternativa-joven.org).

Si fa uns anys les tendències marcaven que es portara el mòbil al cinturó del pantaló per a fer més ostentació del poder social dels seu propietari, en l'actualitat es tendeix a la discreció dels mateixos.

De fet, es prefereix estèticament que el mòbil es marqui a les butxaques dels pantalons estrets. Així, es sap que l'adolescent port un dispositiu, però no es sap quin. Tot això forma part de la màgia del ritual a la tribu adolescent.

Igualment, les marques tenen un significat social que ofereix identitat als joves d'avui, dona que existeixen diferents missatges i imatges publicitaris que permeten associar a les mateixes amb determinades característiques dels seus usuaris. D'aquesta forma es generen diferents tribus juvenils que comparteixen valors o referents comuns que constitueixen part del procés identitari del jove d'avui dia.

Els aparells electrònics, entre els quals cal destacar el telèfon mòbil, a més a més de ser un artefacte de comunicació versàtil, també és emprat per a jugar en moments d'oci, escoltar música en desplaçaments caminant o en transport, fotografiar moments amb els amics i demés curiositats. Les dades reflexen la importància dels aparells electrònics com a instrument que facilita l'organització del dia a dia entre els joves, ja que les alarmes i les notes d'agenda representen un mitjà molt útil per ells mateixos.

Convé assenyalar que en molts casos la febre de les noves tecnologies deriva en molts casos de la pressió que exerceixen altres membres del grup i és el motiu de desig de molts adolescents i joves per obtenir els seus aparells electrònics. Així, es pot observar una mena de competició tecnològica entre aquests usuaris per anar millorant cada dia en les prestacions dels seus aparells i en el seu *look* o apariència estètica davant dels altres membres del grup (Torralba, 2011) . Per tot això, alguns podran sentir certes inseguretats quan el seu mòbil sigui un model una mica desfasat o antic en front a altres d'última generació.

A més dels aspectes comentats, també es posa de manifest la capacitat d'influència que té el grup d'iguals per a decidir els colors, els models i les companyies on comprar els nous aparells electrònics amb les seves amistats. El significat d'aquest fet juvenil representa la construcció d'una espècie de germandat virtual que es transmet no amb el viure junts, sinó a través de la paraula als seus missatges de text.

Finalment, val a dir que s'ha produït un canvi en la concepció del consum dels aparells electrònics. Ja no podem contraposar el "tenir" al "ser", com si es tractés d'una competició per saber qui és més fort, sinó de poder ser "tenint coses".

Estem en un moment de la humanitat molt interessant. Des de fa ja uns anys tots ens podem imaginar quina sensació d'incertesa i confusió tindrien els ciutadans de segles anteriors davant dels nous invents i artefactes tecnològics, és a dir, els que van veure el naixement de la ràdio, el telèfon, la llum, i fins i tot, de la impremta.

Suposo que haurien de viure amb molta perplexitat i escepticisme els avantatges que cada un d'aquests aparells els podia aportar a la seva vida quotidiana. I fixem-nos avui. Ens podem imaginar un món sense ràdio, sense televisió, sense electricitat o sense telèfon?

L'èxit de cadascuna d'aquestes noves tecnologies es basa, principalment, en la ruptura de la concepció clàssica d'espai i temps. I aquí es on hi ha la clau per a incorporar-les també amb èxit a les diferents facetes i àmbits de la nostra vida.

El vertader problema plantejat entre tenir i ser, entre el consumir i el gaudir, vas més enllà de la simple utilització dels aparells electrònics i té molt més a veure amb la capacitat creativa de la pròpia societat, les famílies, els mestres i els educadors.

Estem treballant de la mateixa manera i sent esclaus d'unes creences educatives i organitzatives típiques de societats de naturalesa més aviat analògica (industrial, individual i rígida) que digital (informativa, cooperativa i flexible). D'aquesta forma, hem de centrar el problema inicialment descrit com una dinàmica social que va més enllà del sentit de la possessió d'un aparell electrònic, com ara un mòbil o un ipad. És a dir, ens hem de centrar en la constitució de la persona per a que l'adolescent aprengui a ser coherent amb les seves necessitats i els seus desitjos a una societat on les noves tecnologies només són la punta de l'iceberg i cada dia les trobem més presents a tots els àmbits de la nostra vida.

8. Bibliografia i webgrafia

1. Baquero, Ricardo (1996) *Vygotsky y el aprendizaje escolar*. Buenos Aires: Aique
2. Boladeras, Margarita (2006) *L'escola de Frankfurt*. Barcelona: UOC
3. Frankl, Víktor (2010) *L'home en busca de sentit*. Barcelona: Herder.
4. Fromm, Erich (2007) *Del tenir al ser*. Barcelona: Paidós
5. Herrero Senés, Joan (2010) *Dossier d'investigació*. Barcelona. UOC.
6. Molina, Inés (2012) *El trabajo compartido revoluciona las aula*. Article: *Las Provincias* (18.03.2012)
7. *Reglas básicas sobre redacción (LRH-PENSAMENT)* Barcelona. UOC.
8. Richmond, P.G. ; Alvarez Bara, Ignacio (1981) *Introducción a Piaget*. Madrid: Fundamentos
9. Torralba Roselló, Francesc (2011) *Los nuevos iconos: tecnócratas y fetichistas*. Article: *La Vanguardia* (27.11.2011)
10. William, B. Irvine (2008) *Sobre el deseo. Por qué queremos lo que queremos*. Barcelona: Paidós
11. www.alternativa-joven.org/aljovex/estudiomoviles/ (01.04.2012)
12. <http://www.fbofill.cat/intra/fbofill/documents/monadolescents.pdf> (20.03.2012)
13. http://www.liderazgo.org.co/documentos/2010/construccion_de_la_personalidad.pdf (15.03.2012)
14. http://cv.uoc.edu/moduls/UW05_04153_00801/index.html (05.02.2012)
15. <http://duendecillacris.wordpress.com/2010/01/02/les-noves-tecnologies-en-la-societa> (23.04.2012)
16. [http://internetsegura.udl.cat/images/5/5a/Impacte de les noves tecnologies.pdf](http://internetsegura.udl.cat/images/5/5a/Impacte_de_les_noves_tecnologies.pdf) (23.04.2012)

9. ANNEXES

1. Enquesta

Nom:

Curs:

- a) Disposes de mòbil, mp4, cascs per a escoltar música i/o ultraportàtil?
- b) En cas afirmatiu, digues quins?
- c) Quant temps fa que els tens (detalla aproximadament les dates de compra)
- d) Penses que aquests aparells són indispensables per al teu dia a dia?
- e) Per què?
- f) Quines qualitats penses que són més importants per a un mòbil? (color, grandària, pes, tecnologia, aplicacions...)
- g) Quines funcions li dones al mòbil (trucades, missatges, música, internet...)
- h) Quina despesa econòmica representa als teus pares l'ús del mòbil?
- i) Penses que aquests diners estan ben invertits?
- j) Consideres que l'ús dels aparells electrònics t'aïlla dels teus companys o per contra t'ajuda a compartir experiències que per altra banda no podries tenir?
- k) Creus que la televisió, els amics, la societat en general, t'empenten a comprar i consumir les noves tecnologies?
- l) T'ensenya l'escola o la família a fer un ús responsable dels aparells electrònics?
- m) Sents com a una propietat el teu mòbil, mp4, cascs per a escoltar música o ultraportàtil, o més bé creus que és un maquinari d'emprar i llençar?
- n) Penses que aquests aparells electrònics t'ajuden a desenvolupar-te com a persona no només a l'àmbit familiar o d'amistats, sinó també a l'escola?

2. Diari de camp (observació participant)

A l'observació participant s'ha tingut en compte tres indrets diferents a tres hores concretes durant tota una setmana a l'Institut d'Ensenyament Secundari.

En primer lloc, s'han desenvolupat cinc observacions de vint minuts cadascuna cada dia a primera hora del matí (de les set hores i quinze minuts fins les vuit hores i cinc minuts). Aquesta franja representa l'entrada al centre, des que els alumnes arriben en autobús des de les seves llars fins que entren al centre a toc de timbre. Cal destacar que l'observació s'ha fet principalment sobre els alumnes objecte d'estudi, els alumnes de primer i segon d'ESO. Així mateix, les observacions s'han basat en els aparells electrònics que porten els alumnes (mòbils i complements, ultraportàtils, portàtils, ipads...) i com interactuen tots plegats.

En segon lloc, s'han fet cinc observacions més de vint i cinc minuts més durant l'horari escolar, des de les nou hores fins les tretze hores, cada dia, durant cinc dies, a una hora diferent. Les observacions, en aquest cas, s'han basat en veure com empren els aparells permesos al centre, sempre integrant el seu ús dintre les activitats acadèmiques, on els depositen dins l'aula, quins complements porten, quines diferències hi ha entre uns i altres. Finalment s'ha apuntat com interactuen els adolescents amb els aparells i entre ells mateixos a l'hora de realitzar activitats, ara com exposicions a l'aula, recerca d'informació, entre d'altres.

Finalment, la darrera part d'observacions s'han realitzat també durant cinc dies, durant l'horari d'esbarjo, més concretament de les deu hores quaranta- cinc minuts fins les onze hores i deu minuts (vint minuts d'esbarjo). Durant aquest temps s'ha pogut observar que alguns alumnes porten aparells no permesos al centre, com ara mòbils i cascs per a escoltar música i que els empren durant el pati per a intercanviar música, fotos, vídeos, informació, aplicacions, entre d'altres. No és un fet molt corrent perquè el professorat està de guàrdia vigilant els espais però tot i això les ganes de poder mostrar, evitar i desafiar les normes establertes superen el fet de què si un professor veu un alumne amb un mòbil se'l pugui prendre i hagi d'esperar que la família el vagi a recollir.

3. Entrevistes personals.

L'entrevista personal forma part del treball d'investigació i les dades extretes s'han emprat per a donar forma a les conclusions finals, juntament amb la part teòrica, les enquestes i el diari de camp.

Aquesta entrevista, tal i com diu el seu enunciat, és personal. S'ha realitzat a un despatx on els companys i/o companyes no han pogut accedir a les informacions relatives a les preguntes enunciades per l'investigador, així com a les possibles discussions entre ambdós.

Les preguntes han estat referides sobretot a les següents qüestions:

- Com et sents al teu grup- classe?
- Quina importància li dones al fet de tenir un mòbil?
- Sents pressions per part dels teus companys i/o companyes, televisió... a l'hora d'emprar-lo com a mitjà de comunicació fora del centre?
- Penses que és més triomfador qui porta el mòbil d'última generació?
- Empres més el mòbil quan estàs avorrit/da?
- Creus que l'ús de les noves tecnologies en general t'han ajudat a relacionar-te millor amb els teus companys i companyes?

Així mateix, també s'ha realitzat una pregunta oberta referent a saber què en pensen el joves sobre el gaudi amb l'ús dels aparells electrònics en general (mp4, mòbils, ipads, entre d'altres).

Les reflexions finals entre l'entrevistador i l'alumne ja han estat força importants a l'hora de donar una visió general de cara a les conclusions finals del treball de recerca quant a la qüestió possessió- consum- gaudi- constitució de la persona.